

Jan Waszczyński

Kara śmierci we współczesnym świecie

Palestra 31/9(357), 74-84

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN WASZCZYŃSKI

KARA ŚMIERCI WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

W artykule przedstawiony jest stan ustawodawstwa światowego w kwestii kary śmierci. Opierając się na raporcie Sekretarza Generalnego ONZ oraz na danych uzyskanych przez międzynarodowe organizacje nierządowe, autor przedstawia ponadto sytuację w zakresie orzekania i wykonywania tej kary. Omawia też aktualne poglądy na tę karę i stanowisko, jakie zajmują w tej kwestii międzynarodowe stowarzyszenie prawników-karników.

I. Jak przedstawia się problem kary śmierci w ustawodawstwie i w praktyce państw świata? Pytanie to często wyłania się w trakcie dyskusji, jakie nad karą śmierci toczą się wśród filozofów, publicystów, prawników od ponad dwustu lat, tj. od kiedy najznakomitsze umysły Wieku Oświecenia zakwestionowały jej dopuszczalność.

Na pytanie to udzielają odpowiedzi raporty dotyczące kary śmierci przygotowywane co 5 lat przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych (ostatni obejmuje lata 1979—1983). Zawarte w nich informacje uzyskane są przede wszystkim ze sprawozdań składanych przez poszczególne państwa, a następnie uzupełnione danymi zebranymi przez nierządowe organizacje międzynarodowe.

Problem kary śmierci już od dawna stanowi zagadnienie będące przedmiotem szczególnej uwagi i starań rozwijanych zarówno na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych, jak i poza nim.¹ Wydarzeniem dużej wagi stało się ostatnio w stosunkach międzynarodowych podpisanie Protokołu Dodatkowego Nr 6 — o zniesieniu kary śmierci — do Konwencji Rzymskiej o Prawach Człowieka i Wolnościach Fundamentalnych². Protokół ten wszedł w życie w dniu 1.III.1985 r. po ratyfikowaniu go przez 5 państw.³ Zasadniczą dla Protokołu treść zawiera art. 1, który stanowi, że znosi się karę śmierci i że nikt nie będzie skazany na tę karę ani stracony. Idea abolicji wyrażona w tym przepisie ograniczona jest jednakże do okresu pokoju. Państwa-sygnatariusze Protokołu zachowują bowiem według art. 2 prawo do wprowadzenia kary śmierci za czyny popełnione w czasie wojny lub w sytuacji zagrożenia wojną; w wypadku takim są obowiązane zawiadomić o tym Sekretarza

¹ Patrz: J.R. Kubiak: Działalność ONZ na rzecz zniesienia lub ograniczenia kary śmierci i odniesienia do praktyki w Polsce, „Palestra” nr 7—9, 1981 r.

² Konwencja ta, zawarta w ramach Rady Europejskiej w dniu 4.XI.1950 r., weszła w życie 3.IX.1953 r. Jej tekst przedstawia zmodyfikowaną treść Deklaracji Praw Człowieka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1948 r.

³ Obecnie ratyfikowały go: Austria, Francja, Dania, Luksemburg, Holandia, Portugalia, Hiszpania, Szwecja. Podpisały go ponadto: Belgia, RFN, Grecja, Islandia, Włochy, Norwegia, Szwajcaria.

Generalnego Rady Europejskiej. Dalsze przepisy Protokołu (art. 3 i 4) ograniczają możliwość dokonywania zastrzeżeń przy jego podpisywaniu.

Protokół Dodatkowy Nr 6 stanowi pierwszą międzynarodową umowę zabraniającą stosowania kary śmierci. W jego postanowieniach znalazły swe uwięźnienie długie wysiłki zmierzające do zniesienia kary śmierci w państwach Europy Zachodniej. Jego znaczenie powiększa fakt, że — wedle powszechnie przyjętej interpretacji — przez podpisanie Protokołu wynika dla państw zobowiązanie do niewprowadzania z powrotem kary śmierci do swego ustawodawstwa. Stronami Protokołu mogą być nie tylko państwa, które zniósły już u siebie karę śmierci, lecz również państwa, które karę tę w swych systemach prawnych jeszcze utrzymują; podpisanie Protokołu stanowi wówczas dla nich zachętę do szybkiej zmiany swego prawa.

Obok znaczenia humanitarnego podnosi się także polityczną wymowę Protokołu, który wyraża ideę abolicji i wiąże ją z prawami człowieka oraz jego wolnością; w ten sposób — twierdzi się — Protokół przeciwstawia się totalitarnej koncepcji stosunków między obywatelem a państwem, w którą kara śmierci jest immanentnie wpisana.⁴

Obok prac nad Protokołem Nr 6, które mają w pewnym stopniu charakter regionalny, rozwijane są wysiłki zmierzające do wyparcia kary śmierci w szerszej skali. Starania te podjęto w wykonaniu uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 25.XI.1981 r. rezolucji, zlecającej Komisji Praw Człowieka przygotowanie projektu Drugiego Protokołu Dodatkowego do Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich z 1966 r. Protokół ten przewidywać ma zniesienie kary śmierci. Jego przygotowanie Komisja Praw Człowieka przekazała Podkomisji Zapobiegania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości, ta zaś opracowanie raportu i projektu powierzyła uczonemu belgijskiemu prof. M.J. Bossuytowi. Uczony ten w 1986 r. przygotował raport oraz projekt protokołu, wzorując się w dużej mierze na postanowieniach Protokołu Nr 6 i rozwijając niektóre jego wątki.

Trzeba dodać, że w rozważaniach nad przytoczonymi Protokołami tematyka kary śmierci coraz częściej traktowana jest jako istotny fragment szerszej zarysowującego się problemu, obejmującego zakaz stosowania tortur i innego niehumanitarnego traktowania.

II. Raport Sekretarza Generalnego ONZ informuje przede wszystkim o aktualnej sytuacji w zakresie utrzymywania kary śmierci w ustawodawstwach poszczególnych państw. Informacje dotyczące okresu objętego raportem (1979—1983) nadało wprawdzie tylko 48 państw, jednakże w Raporcie przedstawiona jest aktualna sytuacja we wszystkich ustawodawstwach świata.

⁴ Podkreślił to minister sprawiedliwości Francji R. Badinter w swym wystąpieniu przed Zgromadzeniem Narodowym (podają za P. Adolfin: Premier Instrument international sur l'abolition de la peine de mort — wystąpienie na Konferencji w sprawie kary śmierci w Syrakuzach, maj 1987 r.)

Prezentację w skali ogólnoświatowej umożliwiły dane zebrane przez nierządowe organizacje międzynarodowe, zwłaszcza zaś przez Amnestię Międzynarodową.⁵ W omawianym okresie zmiany w stanie ustawodawczym były stosunkowo nieznaczne: zniósł

⁵ Stan ustawodawstwa w kwestii kary śmierci (z rozbiorem na regiony świata):

A. Północna Afryka i Bliski Wschód:

Algeria	R	Libia	R
Bahrajn	R	Maroko	R
Cypr	ADF	Oman	R
Republika Demokr. Jemenu	R	Katar	R
Egipt	R	Arabia Saudyjska	R
Irak	R	Syria	R
Iran	R	Tunezja	R
Jordania	R	Turcja	R
Kuwejt	R	Zjedn. Emiraty Arabskie	R
Liban	R	Jemen	R

B. Afryka Saharyjska

Angola	R	Madagaskar	ADF
Benin	R	Malawi	R
Botswana	R	Mali	R
Burkina Faso	R	Mauretania	R
Burundi	R	Mauritius	R
Kamerun	R	Mozambik	R
Rep. Zielonego Przylądka	R	Niger	R
Rep. Środkowej Afryki	R	Rwanda	R
Czad	R	Sao Tome i Príncipe	R
Komory	R	Senegal	R
Kongo	R	Seszele	R
Dżibutti	R	Sierra Leone	R
Gwinea Równikowa	R	Somalia	R
Etiopia	R	Rep. Południowej Afryki	R
Gabon	R	Sudan	R
Gambia	R	Swaziland	R
Ghana	R	Togo	R
Gwinea	R	Uganda	R
Gwinea Bissau	R	Tanzania	R
Wybrzeże Kości Słoniowej	R	Zair	R
Kenia	R	Zambia	R
Lesoto	R	Zimbabwe	R
Liberia	R		

Azja i kraje Pacyfiku

Afganistan	R	Malediwy	R
Bangladesz	R	Mongolia	R
Bhutan	R	Nepal	A
Brunei Darussalam	R	Pakistan	R
Burma	R	Papua Nowa Gwinea	AO
Chiny	R	Filipiny	R
Kambodża	R	Korea Południowa	R
Korea Demokratyczna	R	Samoa	R
Fidzi	R	Singapore	R
India	R	Wyspy Salomona	A
Indonezja	R	Sri Lanka	R
Japonia	R	Syjam	R
Kiribati	R	Tonga	R
Laos	R	Tuvalu	A
Malazja	R	Vanuatu	A
		Wietnam	R

karę śmierci Francja, Nikaragua i Salwador, Norwegia zaś i Holandia objęły abolicją także przestępstwa wojskowe. Zmniejszenie liczby przestępstw zagrożonych karą śmierci nastąpiło w Botswanie, Nowej Zelandii, Jugosławii, zwiększenie zaś — w Mozambiku, Sri Lance i Syjamie.

Z przedstawionego w Raporcie zestawienia widać, że na koniec 1983 r. 108 (63,3%) państw utrzymało karę śmierci w swym ustawodawstwie, 49 państw (31%) zniósło ją prawnie albo faktycznie, nie stosując jej co najmniej od 10 lat. Dwa państwa federacyjne, mianowicie USA i Australia, w niektórych stanach ją zachowały, w innych — zniósły. Karę śmierci przewidują ustawy wszystkich państw Północnej Afryki, Afryki Saharyjskiej, Azji i państw Pacyfiku (z wyjątkiem Kiribati, Nepalu, Wysp Salomona i Wanuaty),

Europa Wschodnia			
Albania	R	Polska	R
Bułgaria	R	Rumunia	R
Czechosłowacja	R	Jugosławia	R
Niemiecka Republika Demokratyczna	R	Związek Radziecki	R
Węgry	R		
Ameryka Łacińska			
Antigua i Barbuda	R	Grenada	R
Argentyna	R	Gwatemala	R
Bahama	R	Gujana	ADF
Barbados	R	Haiti	R
Belize	R	Honduras	A
Bermudy	R	Jamajka	R
Boliwia	R	Meksyk	AO
Brazylia	AO	Nikaragua	A
Chile	R	Panama	A
Kolumbia	A	Paragwaj	R
Kostaryka	A	Peru	R
Komory	R	Św. Łucja	R
Kuba	R	Św. Vincent i Grenadyny	R
Dominikana	A	Surinam	ADF
Ekwador	A	Trynidad i Tobago	R
Salwador	AO	Urugwaj	R
		Wenezuela	
Europa Zachodnia, Półn. Ameryka, Australia, Nowa Zelandia, Izrael			
Australia	M	Liechtenstein	R
Austria	A	Luksemburg	A
Belgia	ADF	Malta	AO
Kanada	AO	Monako	A
Dania	A	Holandia	A
Finlandia	A	Nowa Zelandia	ADF
Francja	A	Norwegia	A
RFN	A	Portugalia	A
Grecja	ADF	San Marino	AO
Holy See	A	Hiszpania	AO
Grenlandia	A	Szwecja	A
Irlandia	ADF	Szwajcaria	AO
Izrael	AO	Wielka Brytania	AO
Italia	AO	Stany Zjednoczone AP	M

R — system retencjonistyczny; A — system abolicjonistyczny; ADF — system abolicji de facto (co najmniej od 10 lat); AO — system abolicji ograniczonej (z wyjątkiem przestępstw wojskowych); M — systemy mieszane (retencjonistyczne i abolicjonistyczne w różnych stanach państw federacyjnych).

wszystkie państwa Europy Wschodniej oraz większość państw południowoamerykańskich. Zniosły natomiast karę śmierci państwa Europy Zachodniej, Nowa Zelandia i Izrael.

Ten geograficzny rozkład stosowania kary śmierci związany jest z warunkami politycznymi i ekonomicznymi tych państw. Państwa autorytarne, państwa borykające się z podstawowymi trudnościami ekonomicznymi i biedą — niechętnie rezygnują ze stosowania tej kary, traktując jej zniesienie jako luksus, na który pozwolić sobie jeszcze nie można. W części państw postępowanie się karą śmierci wpisane jest w tradycję kulturową i obyczajową. Widoczne to jest w szczególności w państwach arabskich.

III. Podając dane dotyczące liczby skazań i liczby wykonanych egzekucji, Raport jest w pełni świadomy ich niekompletności. Z nadesłanych przez 48 państw informacji wynika, że w latach 1979—1983 w państwach tych orzeczono co najmniej 1 076 wyroków śmierci i przeprowadzono 137 egzekucji. Rzeczywistą liczbę skazań i egzekucji obejmującą wszystkie 159 państw Raport ocenia siedmiokrotnie wyżej, a więc jako wynoszącą co najmniej 7 246 skazań i 7 940 egzekucji.⁶ Jednakże nawet te liczby wydają się zaniżone. Ostrożność tę uzasadniają informacje, jakie pochodzą od międzynarodowych organizacji nierządowych. Według Amnestii Międzynarodowej tylko w samym Iranie od lutego 1949 r. do maja 1981 r. stracono ponad 1 500 więźniów, w miesiącu zaś czerwcu 1981 r. liczba oficjalnie dokonywanych egzekucji w tym kraju sięgnęła 100 dziennie, natomiast informacje dotyczące drugiej połowy 1981 r. mówią o 2 444 egzekucjach, przy czym ocenia się, że i ta liczba jest niższa od rzeczywistej. Szeroko stosowano karę śmierci także w Chinach, gdzie w ramach kampanii przeciwko przestępczości prowadzonej w 1983 r. przeprowadzono w ciągu pierwszych trzech miesięcy kilka tysięcy egzekucji (informacje, jakie pochodzą z kilku miejscowości, mówią o przeprowadzonych w tym czasie 600 egzekucjach). Wiadomości nadchodzące z Iraku mówią o setkach egzekucji rocznie.⁷

Złożony jest obraz dotyczący zarówno stanu prawnego jak i orzekania tej kary w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Według stanu na dzień 1.V.1987 r. 37 stanów utrzymało karę śmierci, a 16 — ją zniosło. Na obecną sytuację wpłynął w dużym stopniu Sąd Najwyższy USA. Badając w 1972 r. zgodność kary śmierci z Konstytucją, ściślej z poprawką do Konstytucji, gwarantującą obywatelom „wolność od okrutnego i nadzwyczajnego ukarania” (*freedom from cruel and unusual punishment*), Sąd ten uznał, że stosowanie kary śmierci sprzeczne jest z Konstytucją. To rozstrzygnięcie pociągnęło za sobą nieważność ustaw stanowych, przewidujących stosowanie kary śmierci oraz wstrzymanie egzekucji osób już prawomocnie skazanych na tę karę i czekających na jej wykonanie. Stan ten trwał do 1976 r., kiedy to badając

⁶ Report of the Secretary-General, s. 11.

⁷ L. Cox: The Status of the Death Penalty: A World Survey — referat na Międzynarodową Konferencję w sprawie kary śmierci w Syrakuzach, maj 1987.

ponownie kwestię zgodności kary śmierci z Konstytucją, Sąd Najwyższy dopuścił do orzekania kary śmierci, uznając jej zgodność z Konstytucją, gdy spełnione są dwa warunki o charakterze proceduralnym: a) że rozstrzygnięcie o winie lub niewinności zapadać będzie w orzeczeniu oddzielnym od tego, w którym zawarte będzie rozstrzygnięcie o karze, b) że jeśli oskarżony zostanie uznany za winnego popełnienia przestępstwa zagrożonego karą śmierci, to decyzja o tym, czy ma on być skazany na tę karę czy na dożywotnie więzienie, będzie wydana po przeprowadzeniu oddzielnej rozprawy, specjalnie poświęconej tej kwestii.

Stanowisko Federalnego Sądu Najwyższego pociągnęło za sobą zahamowanie (1972—1976), a następnie zwiększenie się liczby skazań na karę śmierci i liczby wykonanych egzekucji. W sumie w latach 1972—1984 skazano na karę śmierci w całych Stanach 2384 osoby, jednakże z osób skazanych w tym okresie jedynie 32 osoby zostały stracone.⁸ Zastępuje na uwagę, że kara śmierci najczęściej stosowana jest w 4 stanach południowych: Florydzie, Texasie, Georgii i Kalifornii. W latach 1977—1985 w stanach tych wydano około połowy orzeczeń skazujących na tę karę w całych Stanach.⁹

IV. Jak wskazano w Raporcie, wyroki zapadały głównie w dwóch grupach przestępstw: skierowanych przeciwko osobie i przeciwko państwu. W pierwszej z tych grup dotyczyły one przede wszystkim przestępstw z wynikiem śmiertelnym, a w drugiej — przede wszystkim przestępstw politycznych.

Kara śmierci za zabójstwo przewidziana jest powszechnie, aczkolwiek występują znaczne różnice w ustawowych ujęciach tego przestępstwa. W Stanach Zjednoczonych kara ta przewidziana jest w szczególności za zabójstwo dokonane w trakcie dopuszczenia się innego poważnego przestępstwa, np. rabunku, zgwałcenia. Ta kategoria czynów nosi nazwę *felony-murders*. O szerokim wykorzystaniu tej konstrukcji świadczyć może fakt, że w stanach Georgia, Floryda i Texas na 5 skazań orzekających karę śmierci 4 z nich zapada właśnie za *felony-murders*.¹⁰ Dodajmy, że w niektórych stanach do skazania za to przestępstwo nie było konieczne udowodnienie zamiaru zabójstwa i że stosowano ją także do uczestników (a więc i — w naszym rozumieniu — do pomocników), choćby nie brali udziału w dokonywaniu zabójstwa. Dopiero w 1982 r. Sąd Najwyższy USA uznał, że niedopuszczalne jest orzekanie kary śmierci w stosunku do uczestnika, jeżeli nie zostanie udowodnione, iż dokonał on zabójstwa, usiłował to uczynić, chciał, by zabójstwo miało miejsce, albo chciał, by skutek śmiertelny nastąpił.

⁸ Podaję według: United States of America — The Death Penalty, Amnesty International Publications, London 1987, s. 27, 50, 192, 195.

⁹ Wykonanie kary śmierci następuje przez stracenie na krześle elektrycznym (w 14 stanach), otrucie w komorze gazowej (w 7 stanach), uśmiercenie zastrzykiem (w 12 stanach).

¹⁰ United States of America — The Death Penalty, s. 20.

V. Przestępstwa polityczne zajmują wiele miejsca w ogólnej puli przestępstw zagrożonych śmiercią. Zjawisko to obserwujemy także w ustawach państw socjalistycznych, w których przestępstwa polityczne stanowią 35% ogółu przestępstw zagrożonych karą śmierci.¹¹ Wielość ustawowych zagrożeń tą karą nie przesądza jednakże o częstotliwości jej orzekania. W praktyce krajów socjalistycznych kara śmierci stosowana jest obecnie w przygniatającej większości za zabójstwo. Niemniej jednak w skali całego globu liczba skazań na karę śmierci i przeprowadzonych egzekucji na sprawcach przestępstw politycznych jest znaczna. Ocenia się, że wiek XX przyniósł ogromny wzrost orzekania i stosowania tej kary za przestępstwa polityczne, przy czym uderza częstotliwość stosowanych przy tym uproszczonych typów postępowania.¹² Opierając się na danych Amnestii Międzynarodowej, Z., Seperović ocenia, że w ostatnim 10-leciu skazano na karę śmierci za przestępstwa polityczne co najmniej 7 500 osób, z czego więcej niż 5 000 stracono, a ponad 500 000 osób padło ofiarą mordów politycznych.¹³ Szczególne rozpowszechnienie tych morderstw obserwujemy w krajach Ameryki Południowej. Liczba takich morderstw w tych krajach szacowana jest na minimum od 5 000 do 10 000 rocznie.¹⁴ Zabójstwa takie uzyskały tam odrębną „legalizującą” nazwę: „egzekucji bez obowiązującego procesu” (*executions without due process*). „Egzekucje” te dokonywane są przez wykorzystywanie upoważnień udzielanych osobom prywatnym lub organizacjom (prywatnym armiom) do „wyręczania” wymiaru sprawiedliwości albo przez wykorzystanie uprawnień służbowych przez funkcjonariuszy szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości (policję, służbę więzienną).¹⁵ Masowość tych zabójstw doprowadziła do wyróżnienia ich trzech typowych postaci: a) wypadków śmierci podawanych do wiadomości publicznej jako „nieformalnych ukarań”, b) wypadków śmierci podawanych do wiadomości publicznej, ale których charakter „egzekucji bez należącego procesu” ukrywa się, podając jako przyczynę śmierci napad bandycki, wypadek samochodowy itp., c) wypadków śmierci, które w ogóle ukrywa się przed opinią publiczną. Morderstw tych dokonują specjalne grupy przeznaczone do dokonywania zabójstw lub tzw. „szwadrony śmierci”, które niekiedy zabójstwa te zapowiadają; wówczas niejednokrotnie ciała porwanych ofiar znajdowane są z wyraźnymi śladami egzekucji bądź tortur.

Ocenia się, że „egzekucje bez należącego procesu” są wynikiem szczególnej roli organów wymiaru sprawiedliwości w krajach Po-

¹¹ Por. J.R. Kubiak: Kara śmierci w europejskich państwach socjalistycznych. „Palestra” nr 9—10, 1982 r.

¹² Podkreślił to Z.P. Seperović (Political Crimes and Death Punishment — referat na Konferencję w Syrakuzach, maj 1987).

¹³ Z.P. Seperović: jw.

¹⁴ Podaje to E.R. Zaffaroni (Executions without Due Process — referat na Konferencję w Syrakuzach, maj 1987, s. 13).

¹⁵ Zabójstwa te są określane potocznie w języku hiszpańskim jako *ley de fuga*.

tudniowej Ameryki, stanowiących tam część mechanizmu podtrzymującego istniejące struktury władzy w sytuacji niezwykle ostrego zróżnicowania klasowego społeczeństw. W tych warunkach — twierdzi się tam — formalne zniesienie kary śmierci jest prawie pozbawione znaczenia, natomiast naczelnym zadaniem staje się przebudowa tradycyjnego systemu wymiaru sprawiedliwości, licząca się z realiami południowo-amerykańskiego kontynentu.¹⁶

Szerzenie się pozasądowych, arbitralnych egzekucji wzbudziło niepokój opinii światowej. Znalazł on wyraz w rezolucji uchwalonej na siódmym Kongresie Narodów Zjednoczonych w sprawie Zapobiegania i Traktowania Przestępców (Mediolan 26.VIII.—3.IX.1985 r.). W rezolucji wezwano Sekretarza Generalnego ONZ do przedstawienia raportu w tej kwestii Komitetowi d/s Zapobiegania Przestępczości. W uchwale z dnia 21.V.1986 r. Rada Społeczno-Ekonomiczna ONZ zobowiązała Komitet d/s Zapobiegania Przestępczości do opracowania zasad zapobiegania pozasądowym egzekucjom. Obszerny projekt międzynarodowego układu w tej kwestii został już przygotowany.

VI. Nowe pole do zastosowania kary śmierci otwiera się w związku z szerzeniem się niedozwolonego handlu narkotykami. Handel ten, jak ocenia w swym raporcie z 24.V.1985 r. sporządzonym dla Rady Ekonomicznej i Socjalnej Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych, niszczy niezliczoną ilość istnień ludzkich, powoduje wzrost przestępczości i kładzie się ciężkim brzemieniem na krajowych systemach gospodarczych, którego koszty sięgają bilionów dolarów.¹⁷

W tej sytuacji nie zaskakuje fakt, że — wbrew ogólnemu kierunkowi działań Narodów Zjednoczonych zmierzających do ograniczenia stosowania kary śmierci — 23 państwa wprowadziły w ostatnich latach tę karę za niektóre postacie przestępstw związanych z narkotykami, przy czym sześć państw uczyniło to już w 1980 r.¹⁸ Pociągnięto to za sobą skazanie i stracenie setek osób za nielegalny handel narkotykami. Jak dotąd, brak jest jednak przekonującego dowodu, że w wyniku tych skazań nastąpiło zmniejszenie natężenia handlu narkotykami. Perspektywa olbrzymich zysków jest tu zbyt nęcąca, a szanse uniknięcia odpowiedzialności, zwłaszcza jeśli chodzi o wielkich handlarzy, zbyt wielkie. Stosowanie kary śmierci za nielegalny obrót narkotykami natrafia zresztą na opory. Nie przewiduje takiej kary Konwencja Unifikująca z 30.III.1961 r. o obrocie środkami odurzającymi, która (w art. 36) stanowi, że określone w niej czyny będą podlegały „odpowiedniemu karaniu” (nie zaś — „surowemu ukaraniu”). Podobnie uregulowano tę kwestię w Konwencji z 21.II.1971 r. o substancjach psychotropowych (art. 22). W USA odrzucono propozycję po-

¹⁶ E.R. Zaffaroni: op cit., s. 14.

¹⁷ Statement of the United Nations Secretary-General to the Economic and Social Council, 24 May 1985 — podaję wg „The Death Penalty: No Solution to Illicit Drugs” — sprawozdanie przedstawione przez Amnestię Międzynarodową na Konferencji w Syrakuzach, maj 1987.

¹⁸ Są to: Mauritius, stan Floryda USA, Brunei Darussalam, Burma.

wszecznego wprowadzenia do prawa federalnego kary śmierci za handel narkotykami. Nigeria po wprowadzeniu kary śmierci za handel narkotykami zniósła ją w 1986 r. Doświadczenia dotychczasowe wskazują, że stosowanie kary śmierci nie jest najlepszym środkiem zwalczania przestępstw narkotycznych.

VII. Podobny nacisk na rozszerzenie stosowania kary śmierci wywołuje zjawisko terroryzmu. W obliczu zbrodni, jakich dopuszczają się terroryści w Europie Zachodniej, pojawiły się tam głosy domagające się przywrócenia prawa i porządku, m.in. przez rozszerzenie stosowania kary śmierci za przestępstwa terrorystyczne.

W Niemieckiej Republice Federalnej — pod wpływem nastrojów, jakie wywoływały zamachy terrorystyczne — po zaznaczającym się w początku lat siedemdziesiątych spadku liczby zwolenników kar śmierci nastąpił w roku 1976 wyraźny zwrot. Liczba zwolenników kary śmierci od stycznia 1976 r. do lutego 1977 r. wzrosła z 34% do 45%, a liczba jej przeciwników spadła w tym czasie z 50% do 37%. Wskazuje się przy tym, że liczba osób, które opowiadały się za wprowadzeniem kary śmierci wyłącznie dla terrorystów w sierpniu 1976 r., wynosiła 55% ankietowanych.¹⁹ Jednakże ustawodawstwo RFN nie poszło tu za poglądami opinii publicznej. Ustawy z drugiej połowy lat siedemdziesiątych nie wprowadziły kary śmierci, natomiast zwiększyły uprawnienia organów ścigania i sądów w sprawach przeciwko osobom podejrzanym o działalność terrorystyczną, a ponadto wydatnie ograniczyły uprawnienia obrońców, zwłaszcza w zakresie komunikowania się ze swymi klientami.²⁰

Nie wprowadzono kary śmierci za przestępstwa terrorystyczne we Włoszech mimo rozbudowania ustawodawstwa antyterrorystycznego i zaostrzenia kar.²¹ W kraju tym zdecydowano się natomiast na uelastycznienie odpowiedzialności w zależności od okazanego czynnego żalu. Stąd kategoria tzw. „skruszonych terrorystów” (*i pentiti*), których współdziałanie z organami śledczymi okazało się pomocne w zwalczaniu terroryzmu. Podobne rozwiązanie zastosowano we Francji, w której ustawa z 9.XII.1986 r. o zwalczaniu terroryzmu i zamachów na bezpieczeństwo państwa — obok zaostrzenia grozących kar (art. 2) — przewidziała zarazem możliwość zastosowania istotnych złagodzeń orzeczonej kary, a nawet całkowitego odstąpienia od jej wymierzenia w razie uprzedzenia władz o planowanym zamachu, wskazania współników, ułatwienia ujęcia sprawców (art. 6—7).

VIII. Generalnego przeglądu ustawodawstwa i stanu zapatrywań na karę śmierci dokonano ostatnio na Seminarium w sprawie kary

¹⁹ Podaję wg: M. Tomczak: *Terroryzm w RFN i Berlinie Zachodnim*, Poznań 1986, s. 152—153.

²⁰ Patrz: T. Grzegorzcyk: *Ewolucja ustawodawstwa antyterrorystycznego w RFN*, „Przestępczość na Świecie”, t. XIII, 1980.

²¹ Patrz: A. Grześkowiak: *Prawnkarne środki walki z terroryzmem we Włoszech*, „Przestępczość na Świecie”, t. XV, 1982.

śmierci, jakie się odbyło w maju 1987 r. z inicjatywy Instytutu Wyższych Studiów Kryminologicznych w Syrakuzach we Włoszech. W trakcie Seminarium wypowiadali się zarówno przedstawiciele międzynarodowych organizacji, jak i uczeni z poszczególnych krajów. Zabierając głos w imieniu AIDP (Association Internationale de Droit Penal) prof. H.H. Jescheck podkreślił, że AIDP nie wydało dotychczas żadnej oficjalnej deklaracji w sprawie kary śmierci, ponieważ znaczna większość państw, których obywatele są członkami Stowarzyszenia, utrzymuje u siebie tę karę. W tej sytuacji Stowarzyszenie nie może narażać swej misji międzynarodowego łącznika przez podnoszenie na zewnątrz kwestii, która podzieliłaby jego członków na przeciwstawne ideologiczne obozy. Aczkolwiek osobiście prof. H.H. Jescheck od 30 lat zadeklarował się jako przeciwnik kary śmierci, to jednak jako prezes Stowarzyszenia czuje się obowiązany prezentować jego generalną linię prowadzącą do reform praktycznych, wokół których daje się skupić większość członków.

Przeciwko karze śmierci wypowiedziały się natomiast przedstawicielki dwóch innych organizacji międzynarodowych, a więc p. Helge Rostad, przewodnicząca Unii Karnej i Penitencjarnej, oraz p. Simone Rozes, przewodnicząca Międzynarodowego Stowarzyszenia Obrony Społecznej, a zarazem I prezes Sądu Najwyższego we Francji. W dyskusji ogromna większość uczestników wypowiedziała się przeciwko karze śmierci niezależnie od tego, czy w ustawodawstwie ich krajów kara ta figuruje. W obronie kary śmierci występowali przedstawiciele państw arabskich oraz przedstawiciel Chin, który podkreślił, że kara ta — podobnie jak w prawie arabskim — może wedle kodeksu ChRL ulec zawieszeniu na dwa lata (art. 43). Po upływie tego okresu większość orzeczonych kar śmierci zostaje zamieniona w praktyce sądów na karę dożywotniego więzienia. W trakcie dyskusji ujawniono też ostrość szeregu kwestii związanych ze stosowaniem kary śmierci, jak np. znaczenia ekspertyzy psychiatrycznej osób będących pod zarzutem przestępstwa zagrożonego tą karą, wymierzania kary śmierci młodocianym i nieletnim,²² znaczenia gwarancji proceduralnych zmniejszających możliwości arbitralnego orzekania tej kary, dyskryminacji rasowej w stosowaniu kary śmierci i in.

Wiele miejsca w dyskusjach zajęła analiza podstawowych argumentów wysuwanych tradycyjnie w obronie kary śmierci, a więc kwestia odstrasżającego oddziaływania tej kary oraz roli opinii publicznej. Referowane badania nad odstrasżającym efektem kary śmierci prowadzono zwłaszcza przy pomocy czterech metod empirycznych, przy czym za punkt wyjścia do badań przyjęto zależność między orzekaniem kary śmierci a częstotliwością skazań za przestępstwa zabójstwa, za te bowiem przestępstwa najczęściej orzekana jest kara śmierci. Badania prowadzono przy pomocy

²² Patrz: V.S. Strieb: *Juvenile Death Penalties: The Beginning of the End of a Scandalous American Practise?* — referat na Seminarium w Syrakuzach, maj 1987.

metod empirycznych starających się uchwycić: a) zależność między liczbą zabójstw a liczbą egzekucji (tzw. badania poziome), b) tę samą zależność przed i po zawieszeniu stosowania kary śmierci w określonym kraju (tzw. badania „przed tym² i po tym”), c) te same zależności analizowane w skali międzynarodowej, d) zależności „krótkoterminowe” między wpływem publikacji o wykonaniu kary śmierci a liczbą zabójstw. Wyniki tych badań nie wskazały na znaczące związki między stosowaniem kary śmierci a liczbą zabójstw i potwierdziły wysuwane już wcześniej obserwacje. Z badań tych wynika natomiast, że wpływ na liczbę zabójstw mają warunki demograficzne i socjoekonomiczne.²³

Wzgląd na opinię publiczną powoływany jest często jako przemawiający przeciw zniesieniu kary śmierci. Przeprowadzone badania nad kształtowaniem się opinii wykazały jednak, że postawy wobec kary śmierci są zmienne i że bynajmniej nie decydują one o zachowaniach oraz że fluktuacja opinii jest szczególnie widoczna w wypadkach ciężkich zbrodni (np. popełnionych na tle seksualnym), które wywołują silne reakcje emocjonalne. Wynika z tych badań, że stanowisko wobec kary śmierci nie jest bynajmniej prostą odpowiedzią na przestępstwo opartą na doświadczeniu, lecz jest rezultatem oddziaływania szeregu czynników takich jak wyznawana ideologia, przekonania społeczne i polityczne oraz akceptowany system wartości.²⁴

IX. Próba przedstawienia w najogólniejszych choćby zarysach aktualnej problematyki kary śmierci w skali ogólnoswiatowej uzmysławia, jak dalece problem ten jest złożony i obfitujący w przeciwstawne nurty. Z jednej strony występują długotrwałe działania podejmowane w szczególności przez ONZ w kierunku ograniczenia kary śmierci, a w perspektywie — do jej całkowitego wyparcia. Także w nauce — mimo spotykanych rozbieżności — widoczne jest coraz bardziej ugruntowujące się przekonanie, że podstawowe utilitarne argumenty powoływane na uzasadnienie stosowania kary śmierci pozbawione są uzasadnienia. Z drugiej strony, stan ustawodawstwa wskazuje na utrzymywanie się tej kary w większości państw świata. W wielu państwach kara śmierci pełni przede wszystkim funkcję polityczną, a ponadto część z nich znajduje oparcie w racjach religijnych. Także narastające trudności ekonomiczne pociągają za sobą nasilenie jej stosowania. Ale przy tym wszystkim — i to może być pocieszające — coraz bardziej dostrzega się jej niezgodność z podstawowym prawem jednostki ludzkiej, jakim jest prawo do życia, dostrzega się złudność rzekomo racjonalnych argumentów powoływanych w jej obronie, a także zło, jakie jej stosowanie nieuchronnie za sobą niesie.

²³ United National Social Defence Institute: Main Trends in Research on Capital Punishment — opracowanie przygotowane na Konferencję w Syrakuzach, maj 1987, s. 16.

²⁴ J.w., s. 20.